

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Romany de Jonge

**przygotowanej pod kierunkiem Pani dr hab. Małgorzaty Górnik-Durose, prof. UŚ
na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach**

Pani mgr Romana de Jonge, ubiegająca się o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie psychologia, przygotowała dysertację w formie klasycznej monografii pod tytułem *Funkcjonowanie emocjonalne a zachowania żywieniowe w rodzinach dzieci z nadmierną masą ciała i masą ciała w normie*.

W ostatnim czasie nadwagę i otyłość w populacji dzieci i młodzieży od 7 do 18 roku życia w Polsce obserwowano u około 18,8–24,6% chłopców i 14,3–17,4% dziewcząt (Gapińska i in., 2024). Z kolei metaanaliza badań zrealizowana przez WHO w 2024 roku wykazała, że w próbie ponad 5,6 mln uczestników od 5 do 19 lat nadwagę miało 14,8%, a otyłość 8,5%, zatem łącznie u 22,2% odnotowano ponadnormatywną masę ciała. Co niepokojące, prognozy *World Obesity Federation* i *The Lancet* wskazują, że w 2050 roku ponad ½ dorosłych oraz 1/3 dzieci i młodzieży może być dotknięta nadwagą lub otyłością. Już choćby te dane epidemiologiczne i przewidywania dotyczące skali zjawiska w pełni uzasadniają konieczność podejmowania w badaniach naukowych problematyki otyłości, szczególnie w populacji wieku rozwojowego, przede wszystkim celem zrozumienia mechanizmów, które prowadzą do tej poważnej w krótko- i długoterminowych skutkach choroby.

W tym kontekście, wyniki ambitnych badań zaplanowanych i przeprowadzonych przez Panią mgr Romanę de Jonge mogą być cenną bazą dla projektowania programów interwencyjnych dla osób w wieku rozwojowym i ich opiekunów. Stąd też już na początku recenzji pragnę podkreślić spory potencjał aplikacyjny przedłożonej do oceny dysertacji.

Praca liczy 328 stron, z czego 179 stanowi tekst właściwy, który składa się z siedmiu rozdziałów. Cztery pierwsze mają charakter teoretyczny, w piątym zawarto metodologię badań własnych, w szóstym przedstawiono ich wyniki, w siódmym zaś podjęto dyskusję w świetle teorii i doniesień empirycznych. Rozprawę wieńczy spis źródeł literaturowych (ponad 650

właściwie dobranych pozycji, co jest wynikiem wartym odnotowania), spis tabel i rysunków, streszczenie w języku polskim i angielskim oraz załączniki (wzory narzędzi badawczych; szczegółowy raport z walidacji współautorskiej – przygotowanej wraz z Panią Promotor – *The Youth Anhedonia Scale (YAS)*).

Rozprawę rozpoczyna Autorka od *Wprowadzenia* nakreślając stan aktualnych badań. Odwołuje się także do badań własnych, których kontynuacją jest referowany w dysertacji projekt oraz zapoznaje czytelnika z konstrukcją tekstu. Wprowadzenie jest logiczne i esencjonalne, warto byłoby jedynie podkreślić, co stanowi *novum*/szczególną wartość projektu badawczego, a także wskazać paradygmat, w oparciu o który omawia Autorka kluczowe zagadnienia. Kontrowersyjne jest – w moim odczuciu – sformułowanie „dzieci otyłe”, zamiast „dzieci z otyłością”/„z chorobą otyłościową”. Terminy te niekiedy wymiennie stosuje Autorka na kolejnych stronach rozprawy.

W rozdziale I – *Nadwaga i otyłość* – Doktorantka dokonuje przeglądu definicji kluczowych konstruktów, omawia rozpowszechnienie nadwagi i otyłości oraz ich etiologię u dzieci. Dalej rozważa modele kliniczne nadmiernej masy ciała oraz jej konsekwencje dla funkcjonowania człowieka. W punkcie tym zabrakło podziału na otyłość pierwotną (pokarmową) i wtórną, co w kontekście interwencji i ich skuteczności, w tym zmiany zachowań żywieniowych jest niezwykle istotne. Pośród źródeł nadwagi/otyłości wymienia Doktorantka m.in. determinanty prawne; wątku tego jednak nie rozwija (tymczasem mogłaby – dla przykładu – powołać się na *Kartę praw pacjenta z otyłością* i krytycznie odnieść się do jej respektowania). Ponadto, na s. 12. Autorka synonimicznie traktuje pojęcia „model”, „koncepcja” i „teoria”, co jest błędne choćby z punktu widzenia filozofii nauki. Rozważając konsekwencje nadmiernej masy ciała u dzieci Doktorantka uwzględnia ich rozmaite kategorie (somatyczne, psychologiczne, społeczne i ekonomiczne), jednak wśród psychologicznych (tu odwołuje się do dość starej literatury) pomija następstwa nadwagi/otyłości dla rozwoju jednostki (związane np. z formowaniem tożsamości, realizacją zadań rozwojowych, podejmowaniem ról społecznych). W kontekście badań własnych dotyczących osób w wieku rozwojowym byłoby to – moim zdaniem – nie tylko wartościowe, ale i wskazane.

W rozdziale II – *Zachowania żywieniowe* – Pani mgr Romana de Jonge definiuje tytułowy termin oraz referuje wielorakie uwarunkowania zachowań żywieniowych (psychologiczne, systemowe i ekonomiczno-społeczne). Rozdział jest napisany poprawnie, jednak: 1) zaznaczenia wymagałoby to, że Autorka tożsamo traktuje pojęcia „zachowania żywieniowe” i „zachowania związane z odżywianiem”; 2) uwarunkowania biologiczne i

psychologiczne powinny być – według mnie – scharakteryzowane wnikliwiej, w oparciu o bardziej aktualne źródła literaturowe; 3) brakuje też omówienia zjawisk kulturowych, takich jak wzorce estetyczne, (*family fat talk*), reklama – szczególnie wizualna, których udział w formowaniu stosunku do odżywiania w populacji dzieci i młodzieży jest istotny i potwierdzony badaniami.

W rozdziale III – *Emocje a zachowania żywieniowe* – tym razem detalicznie Autorka zreferowała sposób rozumienia i klasyfikacje emocji, biologiczne i psychologiczne mechanizmy ich powstawania oraz wzmacniania, proces (dys)regulacji emocji, a także zaburzenia funkcjonowania emocjonalnego pod postacią zaburzeń nastroju, anhedonii i aleksytymii. Następnie przedstawiła Pani mgr emocjonalne aspekty zachowań żywieniowych, w tym jedzenie pod wpływem afektu, a także sensoryczne, fizjologiczne i psychologiczne mechanizmy zachowań żywieniowych, związek zaburzeń funkcjonowania emocjonalnego, aleksytymii i stresu z zachowaniami żywieniowymi i masą ciała. Rozdział ten podsumowuje Doktorantka krótką analizą funkcjonowania emocjonalnego dzieci i młodzieży w kontekście zachowań żywieniowych. Zastrzeżenie moje budzi jedynie posługiwanie się terminami „emocje negatywne”, „emocje pozytywne”, co ma charakter ocenny; poprawniej byłoby np. „emocje przyjemne/nieprzyjemne” bądź „emocje o zabarwieniu dodatnim/ujemnym”.

Rozdział IV – *Zachowania żywieniowe w kontekście systemu rodzinnego* – poświęciła Doktorantka nakreśleniu funkcjonowania rodziny jako całości oraz zaplanowała – na co wskazuje śródtytuł – opisanie dysfunkcji emocjonalnych rodziców, w odniesieniu do zachowań żywieniowych. W tym interesującym rozdziale pominięto jednak wątek, iż nadmierna kontrola rodzicielska może też prowadzić do nieumiejętności identyfikowania głodu i sytości przez dzieci, prowadząc niekiedy do niezgłaszania przez nie potrzeby pokarmowej i w efekcie do niedojadania. Historię taką mają np. niektóre dzieci z *zaburzeniem polegającym na unikaniu/ograniczaniu przyjmowania pokarmu* (ARFID), które „zapominają o jedzeniu” (jeśli opiekunowie im o nim nie przypomną). Ponadto, w punkcie 4.4. Autorka nie rozważa – zgodnie ze śródtytułem – dysfunkcji emocjonalnych u rodziców, a raczej dowodzi *de facto* znaczenia stabilnego i responsywnego środowiska rodzinnego dla formowania prawidłowego stosunku do żywności i żywienia. Tymczasem warto byłoby wspomnieć też o znaczeniu historii odżywiania rodziców i ich afektywnym wymiarze (np. doświadczeniu zaburzeń odżywiania, zaburzeń nastroju, nietolerancji pokarmowych, przewlekłych chorób somatycznych, a nawet doświadczeniu głodu), dla formowania ich własnych, a w następstwie ich dzieci, zachowań

żywieniowych. Rozdział ten kończy część teoretyczną dysertacji. Wartościowym jej dopełnieniem byłoby podsumowanie, w którym Autorka wskazałaby najważniejsze konkluzje.

W rozdziale V – *Problem i metodologia badań własnych* – omawia Doktorantka metodologiczne podstawy projektu badawczego referowanego w dysertacji. Poprawnie formułuje problem i cel badań, przedstawia złożony, ale czytelny model zmienności oraz stawia pytania badawcze i hipotezy wraz z ich uzasadnieniem w oparciu o źródła literaturowe. To bardzo wartościowa i precyzyjnie przygotowana część pracy. Pragnę jednak zwrócić uwagę, że Doktorantka posługuje się zarówno terminem „zależność”, jak i „związek”, przy czym ten pierwszy zarezerwowany jest raczej do badań eksperymentalnych (podobnie jak „zmienna zależna/niezależna”), podczas gdy w badaniach prowadzonych w modelu korelacyjnym, a takie prowadzi Autorka (podłużne, korelacyjne z grupą porównawczą), stosuje się zwyczajowo terminy „związek/ korelacja/ współzmienność”.

Ponadto, w rozdziale tym właściwie zoperacjonalizowano zmienne i scharakteryzowano narzędzia badawcze oraz badaną próbę z podziałem na dwie grupy – kliniczną i kontrolną (raczej porównawczą – kontrolna odnosi się do badań eksperymentalnych) wskazując kryteria włączające, a następnie opisano procedurę badań własnych. Nie sformułowano natomiast kryteriów wyłączających z próby, które nie muszą być przecież tożsame z niespełnieniem warunków pozwalających na włączenie do badań. Ponadto metryczka jest dość uboga, tymczasem warto byłoby uzyskać wiedzę na temat funkcjonowania psychospołecznego i zdrowia opiekuna (np. czy pozostaje na diecie eliminacyjnej z powodu przewlekłej choroby dietozależnej, cierpi/cierpiał na zaburzenia odżywiania, zaburzenia nastroju, neurozwojowe i inne, powiązane z problemami w sferze odżywiania i emocji itp.). Nie odnalazłam też odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób dobierano diady rodzic – dziecko (rozumiem, że badano jednego z rodziców, ale na jakiej podstawie podejmowano decyzję czy będzie to matka czy ojciec? Wybierano głównego karmiciela w rodzinie?).

W rozdziale VI Autorka przedstawiła właściwie opracowaną analizę wyników badań własnych. To bez wątpienia „mocna” część pracy. Testy statystyczne Doktorantka dobrała poprawnie, właściwie zinterpretowała wyniki i wyprowadziła logiczne wnioski. Największą wartość stanowią – w moim przekonaniu – modele diadyczne (APIM), dzięki którym wyselekcjonowano najistotniejsze determinanty zachowań żywieniowych w parach rodzic – dziecko. Autorka dowiodła ponadto, że istnieje spójny, istotny statystycznie model związków funkcjonowania afektywnego opiekuna i dziecka ze stylem jedzenia dziecka. Jednocześnie wykazała odmienność – w niektórych przypadkach – mechanizmów kontroli jedzenia u dzieci

i ich rodziców, a także potwierdziła największe znaczenie regulacji emocji u dzieci (spośród uwzględnionych w badaniu zmiennych) dla ich zachowań żywieniowych.

Z uwagi na fakt, iż Doktorantka zebrała i przeanalizowała niezwykle bogaty materiał empiryczny, warto byłoby na zakończenie wprowadzić tabelę, z rezultatami weryfikacji hipotez badawczych. (Czyni to Autorka w formie opisowej rozpoczynając w ten sposób dyskusję wyników, jednak jest to formuła mniej czytelna, a i miejsce w rozprawie mniej odpowiednie).

Na koniec Pani mgr Romana de Jonge podjęła udaną próbę dyskusji wyników badań własnych zestawiając je z dotychczasowymi rezultatami prac empirycznych innych badaczy. Zarówno dyskusja, wskazanie ograniczeń projektu, jak i kierunków dalszych badań są wartościowe. Interesujące – moim zdaniem – byłoby przeprowadzenie badań transgeneracyjnych, z uwzględnieniem roli dziadków, którzy – z jednej strony – kształtowali zachowania żywieniowe swych dzieci (aktualnie rodziców), z drugiej – uczestniczą też w formowaniu zachowań żywieniowych swych wnuków. [Dla przykładu: zespół Qu (2020) wykazał, że 54,1% dzieci w wieku przedszkolnym miało problemy z jedzeniem z powodu problemów emocjonalnych rodziców i dziadków].

Praca jest przejrzysta, estetyczna, pojawiają się w niej drobne błędy edytorskie, stylistyczne oraz wynikające z wybiórczego respektowania stylu redakcyjnego APA, obowiązującego w psychologii. Dla przykładu:

- nazwy narzędzi badawczych – zarówno polskie, jak i obcojęzyczne – zgodnie z APA – należy zapisywać kursywą;
- brak odsyłaczy w tekście do konkretnego załącznika;
- błędy interpunkcyjne i stylistyczne, np.: „niemal 9% zostało zdiagnozowane z otyłością” (s. 9); „niezdrowe wybory żywieniowe” (s. 50); niefortunne personifikacje – „model zwraca uwagę...”(s.13); ”koncepcja Jamesa zwraca uwagę...” (s. 26).

Konkluzja

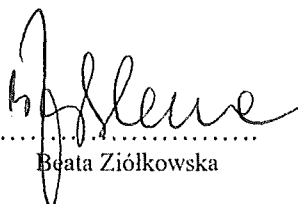
Doceniam nakład pracy, jaki włożyła Doktorantka w realizację ambitnego i złożonego projektu opartego na badaniu diad dziecko-opiekun, w tym w grupie klinicznej, dzięki któremu uzyskała niezmiernie bogaty i wartościowy materiał badawczy.

Atutem dysertacji autorstwa Pani mgr Romany de Jonge jest – w moim przekonaniu – po pierwsze, wzbogacenie dyscypliny o autorskie narzędzie badawcze do pomiaru anhedonii (YAS) przygotowane wraz z Panią Promotor dr hab. Małgorzatą Górnik-Durose, prof. UŚ; po drugie – opracowanie modeli diadycznych w celu ustalenia determinant zachowań

żywieniowych dzieci; po trzecie – aplikacyjna wartość wyników badań własnych zarówno w obszarze profilaktyki nadwagi i otyłości w populacji wieku rozwojowego (beneficjenci) i ich opiekunów (odbiorcy), jak i pracy psychoterapeutycznej z osobami z nadmierną masą ciała.

Reasumując stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Romany de Jonge pt. *Funkcjonowanie emocjonalne a zachowania żywieniowe w rodzinach dzieci z nadmierną masą ciała i masą ciała w normie*, przygotowana pod kierunkiem Pani dr hab. Małgorzaty Górnik-Durose, prof. UŚ – spełnia wszelkie wymagania stawiane pracom doktorskim określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2021 poz. 478 z późn. zm.).

Wniosuję zatem o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....
Beata Ziolkowska

Bydgoszcz, 01.09.2025